

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ TELEGRAM НА ГРОМАДСЬКІ НАСТРОЇ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

PECULIARITIES OF TELEGRAM'S INFLUENCE ON THE PUBLIC MOOD OF UKRAINIANS IN THE CONTEXT OF RUSSIAN ARMED AGGRESSION

Кухочька Т.Г.,

*аспірантка кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольського державного університету*

У статті аналізуються особливості впливу Telegram на громадські настрої серед українців в умовах російської збройної агресії. Відзначено, що вплив месенджерів на формування громадських настроїв в сучасному світі має тенденцію до зростання, що пов'язано зі швидкістю передачі інформації широкому загалу людей, які месенджери забезпечують. Визначено дві хвилі у поширенні популярності Telegram в Україні. Перша хвиля припадає на 2017-2018 роки та пов'язана з заборонаю діяльності на території України російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники». Друга хвиля зафіксована після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році, коли питання швидкого доступу населення до інформації набуло пріоритетного статусу. Виявлено, що Telegram-канали часто сприймаються громадянами як альтернативне джерело офіційної інформації, яку транслюють традиційні ЗМІ. Водночас відносини між Telegram та традиційними ЗМІ поступово трансформуються: Telegram переходить з позиції «альтернатива традиційним ЗМІ» на позицію «першоджерело для традиційних ЗМІ», що також сприяє зростанню рівня довіри громадян до нього. У 2024 році 73% українців використовували Telegram як джерело інформації та 57% українських онлайн-видань посилалися у своїх публікаціях на Telegram. Доведено, що високий рівень популярності та довіри до цього месенджера з боку населення дає можливість використовувати його для впливу на політичні процеси, при цьому відсутність будь-яких обмежень щодо поширення контенту в Telegram та нормативно-правової бази, яка б регулювала його діяльність та використання, робить цей месенджер інструментом для маніпуляції суспільними настроями та просування проросійських наративів. Це обумовлює об'єктивну потребу в розробці певних регулятивних обмежень, які б дозволили моніторити та контролювати контент, зокрема той, що несе загрозу національній безпеці України та її громадянам.

Ключові слова: соціальні мережі, месенджери, Telegram, політична комунікація, громадські настрої, маніпуляція, російська пропаганда.

The article analyses the peculiarities of Telegram's influence on public sentiment among Ukrainians in the context of Russian armed aggression. It is noted that the influence of messengers on the formation of public sentiment in the modern world tends to increase, which is due to the speed of information transfer to the general public, which messengers provide. There are two waves in the spread of Telegram's popularity in Ukraine. The first wave occurred in 2017-2018 and is associated with the ban on the Russian social networks VKontakte and Odnoklassniki in Ukraine. The second wave was recorded after the start of the full-scale Russian invasion in 2022, when the issue of quick access to information became a priority. It has been found that Telegram channels are often perceived by citizens as an alternative source of official information broadcast by traditional media. At the same time, the relationship between Telegram and traditional media is gradually transforming: Telegram is moving from being an alternative to traditional media to being a primary source for traditional media, which also contributes to the growth of public trust in it. In 2024, 73% of Ukrainians used Telegram as a source of information, and 57% of Ukrainian online media referenced Telegram in their publications. It is proved that the high level of popularity and trust in this messenger among the population makes it possible to use it to influence political processes, while the absence of any restrictions on the dissemination of content on Telegram and the legal framework that would regulate its activities and use makes this messenger a tool for manipulating public sentiment and promoting pro-Russian narratives. This leads to an objective need to develop certain regulatory restrictions that would allow monitoring and controlling content, in particular, that poses a threat to the national security of Ukraine and its citizens.

Key words: social media, messengers, Telegram, political communication, public sentiment, manipulation, Russian propaganda.

Постановка проблеми. В умовах сучасного стану розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та сталої тенденції щодо збільшення їх ролі в житті суспільства, такі механізми комунікації, як соціальні мережі та месенджери, поступово складають конкуренцію традиційним інструментам комунікації, зокрема і в політичній сфері. Після початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року питання швидкого доступу до інформації та її ефективної координації набуває пріоритетного статусу.

Це призводить до сплеску комунікаційної активності в різноманітних месенджерах, зокрема в Telegram. Дуже швидко він стає не лише засобом приватної комунікації, але й інструментом оперативного поширення інформації. Кількість підписників на окремі Telegram-канали досягає мільйонної позначки, що переводить їх у статус інструменту масового впливу на громадську думку, зокрема дає змогу зацікавленим сторонам використовувати ці канали для маніпулювання громадською свідомістю, особливо в умовах від-

сутності будь-яких нормативних обмежень та цензури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання впливу соціальних мереж та месенджерів на функціонування системи сучасної політичної комунікації активно вивчаються дослідниками. Зокрема, зв'язок між традиційними медіа та новітніми соціальними мережами досліджували Д. Бакар, О. Голуб, особливості поширення месенджера Telegram в Україні, структуру його користувачів та контенту вивчала Ю. Політковська, вплив Telegram на систему політичної комунікації, особливості його використання політичними акторами в контексті взаємодії з електоратом аналізували В. Жугай В., Ю. Лучинська, Є. Соломіна, В. Гулай, особливості застосування Telegram у маніпулюванні громадською думкою та громадськими настроями висвітлювали В. Гулай, Ю. Воробець.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В межах нашого дослідження ми спробували проаналізувати особливості впливу Telegram на громадські настрої українців та політичну комунікацію після початку російської збройної агресії, зокрема в контексті його використання Росією для поширення власної пропаганди, та розглянути можливі механізми протидії негативним наслідкам цього впливу, бо, на нашу думку, ця тема ще не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати особливості впливу Telegram на громадські настрої українського населення в умовах російської збройної агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив месенджерів на формування громадських настроїв в сучасному світі має тенденцію до зростання. Це пов'язано, перш за все, з особливостями функціонування цих комунікаційних інструментів. Месенджери становлять собою спеціальні програми, які розраховані на обмін повідомленнями в реальному часі та дають змогу користувачам миттєво передавати текстову інформацію, фото та відео контент, комунікувати за допомогою дзвінків та відеодзвінків як в індивідуальному, так і в груповому форматі [1].

Відповідно до результатів щорічного опитування USAID/Internews про медіаспоживання, 2024 рік відзначився подальшим зростанням кількості українців, які користуються смартфонами для доступу до інформації – з 87% до 90%. При цьому кількість тих, хто вважає основним джерелом інформації саме соціальні мережі та месенджери, також зросла – з 76% до 84% [10]. Цей механізм миттєвого зв'язку між мільйонами користувачів у форматі 24/7 не може не викликати зацікавленість з боку політичних акторів, і вже на сьогодні соціальні мережі та месенджери розглядаються

як інструмент впливу на громадськість та її електоральні настрої.

В сучасних реаліях одним з найпоширеніших месенджерів в Україні являється Telegram. В процесі зростання його популярності можна виокремити дві хвилі. Перша хвиля приходить на 2017-2018 роки. Дехто з дослідників вважає, що це було пов'язано зокрема з заборонаю діяльності на території України таких російських соціальних мереж як «ВКонтакте» та «Однокласники», бо саме після їхньої заборони українська аудиторія месенджера Telegram зросла майже в 600 разів та досягла 4,5 мільйони [2].

Подібне швидке зростання популярності та рівня охоплення українського електорату з боку Telegram призвело до того, що він почав розглядатися як потенційний інструмент політичної комунікації. Вперше Telegram-канали як інструмент впливу на електорат було використано на виборах президента України в 2019 році. Наприклад, Telegram-канал «Команда Зеленського» був лідером за кількістю підписників: 86 тисяч порівняно з близько 4 тисячами на каналі П. Порошенка [2].

Друга хвиля росту популярності Telegram пов'язана з повномасштабним російським вторгненням у 2022 році, коли питання швидкого доступу населення до інформації набуло пріоритетного статусу. Також популярності сприяв і той факт, що Telegram-канали сприймалися громадянами як альтернативне джерело офіційної інформації, яку транслюють традиційні ЗМІ. Ця характеристика месенджера швидко почала використовуватися для активних маніпуляцій громадською думкою, зокрема через анонімні Telegram-канали. Серед рис Telegram, які сприяють його високому рівню маніпулятивності, можна виокремити наступні: застосування емоцій; сенсаційність, дотичність до таємниці та ефект голосу з народу [2].

В умовах швидкого поширення популярності Telegram серед населення розгортається процес трансформації відносин між цим месенджером та традиційними ЗМІ. Поступово Telegram переходить з позиції «альтернатива традиційним ЗМІ» на позицію «першоджерело для традиційних ЗМІ», що також сприяє зростанню рівня довіри громадян до нього. Відповідно до результатів дослідження Інституту масової інформації, проведеного в липні 2024 року, понад чверть новин у популярних онлайн-медіа України (26,6%) мала джерелом інформації соціальні мережі. Більшість таких матеріалів посилалася на дописи в Telegram. Найчастіше джерелом для новин ставали акаунти державних відомств та посадовців. При цьому на дописи в Telegram посилалася 53,8% новин з тих, що мали джерелом соцмережі. На другому місці стояли пости з Фейсбук, на які посилалася 19,9% [3].

І подібний тренд мав тенденцію до поширення. Дослідження цієї ж установи у листопаді 2024 року продемонструвало, що вже 40% новин у 10 найпопулярніших українських онлайн-видаваннях посиляються на соціальні мережі, при цьому кількість посилянь на Telegram досягла 57%, а відсоток посилянь на Фейсбук зменшився до 17,5%. Щодо специфіки найпопулярніших для цитування Telegram-каналів, то найчастіше використовувалися канали офіційних структур (55,5%), військових (15%), політиків (10%), експертів (5%), анонімні (5%), інші (9,5%) [4].

На кінець 2023 року Telegram знаходився на четвертому місці у світі за популярністю – його щомісяця використовувало 0,9 мільярда людей. В нашій країні 75% українців використовували Telegram для спілкування, а 72% отримували з нього новини [5].

За результатами дослідження, проведеного українським сервісом Telemetrio, у 2023 році в Україні діяло понад 33 тисячі активних Telegram-каналів із сумарною кількістю 282,6 мільйона підписників. При цьому Україна знаходилася на шостому місці у світі за кількістю каналів з понад 1 мільйоном підписників (всього 13). Найбільше українські користувачі читали категорії «Новини і медіа» та «Політика»: вони налічували 118 мільйонів і 30 мільйонів підписників відповідно. Також популярною була тематика, пов'язана з війною в Україні: для українського сегмента є специфічним те, що серед лідерів за кількістю підписників є канали, які моніторять ворожі ракетні обстріли. Наприклад, Telegram-канал «Николаевский Ванек», який за 2023 рік продемонстрував рекордне зростання аудиторії: з 200 тисяч до 1,5 мільйона підписників [7].

У 2024 році відсоток українців, які використовують Telegram як джерело інформації, перш за все новинного характеру, продовжує зростати з 72% до 73%. Загалом, збільшуються показники охоплення аудиторії всіма соціальними мережами та месенджерами: Вайбер – з 60% до 63%, Фейсбук – з 45% до 50%, Ютуб – з 32 до 47%, Інстаграм – з 37% до 40, ТікТок – з 18% до 27%, Вотсап – з 11% до 20% і Сигнал – з 0% до 8%. При цьому рівень тих, хто орієнтується на отримання інформації з більш традиційних джерел, неухильно знижується. За результатами 2024 року кількість тих, для кого основним джерелом інформації були новинні сайти, знизилася з 41% до 30% [9].

Зважаючи на той рівень поширеності та довіри населення до Telegram, який ми маємо на сьогодні, все чіткіше актуалізується питання щодо необхідності протидії використанню месенджера з метою маніпулювання громадськими настроями, зокрема поширенню російської пропаганди та дезінформації, просуванню наративів Кремля тощо. В кон-

тексті цього виникла суспільна дискусія щодо можливості потенційної заборони чи обмежень діяльності Telegram на території України. Однак, лише 4% українських громадян у 2024 році підтримували заборону Telegram, близько третини вважали, що необхідно впровадити державне регулювання стосовно цього месенджера, а 51% взагалі активно виступали проти будь-яких заборон та обмежень. При цьому більшість респондентів зазначало, що їм відомо про спроби маніпулювання за допомогою Telegram, однак вони в змозі ці маніпулювання виявити, тому для них вони не становлять загрози. Однак результати цього ж дослідження демонструють, що хоча частка тих громадян України, що здатні виявити дезінформацію, залишилася у 2024 році незмінною – близько 75%, та порівняно з 2023 роком збільшився відсоток тих, що схильний вірити наративам Кремля, які поширюють в Telegram з метою зниження морального духу українських громадян [9].

У квітні 2024 року до Верховної ради було подано законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ загального доступу до інформації, через які поширюється масова інформація», в межах якого пропонувалося, щоб Telegram та подібні платформи забезпечили своє представництво в Україні чи країні Євросоюзу для комунікації; реагували на поширення через них забороненого контенту, зокрема виправдання російської агресії; на вимогу Нацради розкривали структуру власності, а також джерела фінансування. Також в цьому законопроекті підіймалося питання стосовно заборони використовувати Telegram органам державної влади та місцевого самоврядування, фінансовим структурам, які обробляють персональні дані українців, а також встановлення Telegram на будь-яких пристроях, які використовуються для службових цілей [6].

Не дивлячись на те, що законопроект не було прийнято, у вересні 2024 року Національний координаційний центр кібербезпеки (НКЦК) прийняв рішення обмежити використання Telegram в органах державної влади, військових формуваннях, на об'єктах критичної інфраструктури. Було зазначено, що Telegram активно використовується ворогом для кібератак, розповсюдження фішингу та шкідливого програмного забезпечення, встановлення геолокації користувачів, корегування ракетних ударів тощо. Виняток щодо користування месенджером мали становити лише ті посадові особи, для яких використання Telegram є частиною службових обов'язків [8]. Однак, ці кроки скоріше були спрямовані на обмеження витоку стратегічної службової інформації, ніж на перешкодження використанню Telegram загалом.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, на сьогодні

Telegram являється одним з провідних джерел інформації для українських громадян. Високий рівень популярності та довіри до цього месенджера з боку населення дає можливість використовувати його для впливу на політичні процеси, при цьому відсутність будь-яких обмежень щодо поширення контенту в Telegram та нормативно-правової бази, яка б регулювала його діяльність та використання, робить цей месенджер інструментом для маніпуляції суспільними настроями та

просування проросійських наративів. Це обумовлює об'єктивну потребу в розробці певних регулятивних обмежень, які б дозволили моніторити та контролювати контент, зокрема той, що несе загрозу національній безпеці України та її громадянам. В подальших дослідженнях планується вивчення міжнародного досвіду у сфері регулювання функціонування соціальних мереж та аналіз потенційних можливостей використання цього досвіду в наших реаліях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кордзая Н. Основні особливості месенджер-маркетингу. *Бізнес та інтелектуальний капітал*. 2018. №2. С.172 – 175. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2018/2018_2/36.pdf
2. Гулай В., Воробець Ю. Telegram-канали як інструмент маніпулятивного впливу на формування громадської думки (на прикладі України та Росії). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. №2 (406). С.66-73. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22734/1/%D0%9D%D0%92_%D0%9C%D0%92_2020_2-66-73.pdf
3. Баркар Д. Залежність онлайн-медіа від соціальних мереж: моніторинг ІМІ. *Інститут масової інформації*. 06.08.2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/zalezhnist-onlajn-media-vid-sotsialnyh-merezh-monitoryng-imi-i62903>
4. Голуб О. Соціальні мережі, які диктують ритм новин. Дослідження ІМІ. *Інститут масової інформації*. 11.12.2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/sotsialni-merezh-yaki-dyktuyut-rytm-novyn-doslidzhennya-imi-i65389>
5. Скільки користувачів у Telegram у світі та наскільки він популярний у порівнянні з іншими месенджерами. *Слово і діло*. 30.04.2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/30/infografika/suspilstvo/skilky-korystuvachiv-telegram-sviti-ta-skilky-vin-populyarnyj-porivnyanni-inshymy-mesendzheramy>
6. Регулювання роботи Telegram в Україні: що пропонується у новому законопроекті. *Слово і діло*. 01.04.2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/01/infografika/bezpeka/rehulyuvannya-roboty-telegram-ukrayini-proponuyetsya-novomu-zakonoprojekti>
7. Політковська Ю. Україна на шостому місці у світі за кількістю телеграм-каналів з понад мільйоном підписників. 19.12.2023. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/33786/2023-12-19-ukraina-na-shostomu-mistsi-u-sviti-za-kilkisty-telegram-kanaliv-z-ponad-milyonom-pidpysnykiv-telemetri/#:~:text=В%20Україні%20діє%20понад%2033,3%20понад%201%20мільйоном%20підписників>
8. Баконіна Ю. В Україні заборонили використання Telegram на службових пристроях в органах влади. *ЮРЛІГА*. 20.09.2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/230670_v-ukran-zaboronili-vikoristannya-telegram-na-sluzhbovikh-pristroyakh-v-organakh-vladi
9. Телеграм зміцнив своє лідерство як мережа для отримання новин в Україні у 2024 р. – дослідження. *Interfax*. 11.11.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/1026566.html#:~:text=Кількість%20українців%2C%20які%20використовують%20смартфони,опитування%20USAID%2FInternews%20про%20медіаспоживання>
10. Трапезнікова Д. Життя у смартфоні. Як українці користувалися медіа й соцмережами 2024 року – дослідження USAID / Internews (доповнено). *Медіамейкер*. 07.11.2024. URL: <https://mediamaker.me/usaid-internews-2024-mediaspozhyvannya-ukrainciv-12518/>